

Андрій Олексійович Максютів,

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри географії та методики її навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

ДЕОНТОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ СПЕЦКУРСУ «ПЕДАГОГІЧНА ДЕОНТОЛОГІЯ»

У статті висвітлюється доцільність викладання для студентів (майбутніх педагогів) спеціального курсу «Педагогічна деонтологія» та визначається його зміст. Проводиться короткий аналіз поняття педагогічна деонтологія та деонтологічна підготовка. Деонтологічна підготовка студентів-педагогів визначається як це багатоаспектний цілеспрямований процес набуття деонтологічних знань, умінь і навичок шляхом розширення спектру виховного впливу освітнього процесу на формування норм професійної поведінки. Автор доходить висновку про ефективність запропонованого спецкурсу щодо його впливу на сформованість деонтологічної компетентності студентів.

Ключові слова: деонтологія, педагогічна деонтологія, деонтологічна підготовка, студенти, майбутні педагоги, спеціальний курс.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Суспільні перетворення у сприйнятті традиційних стандартів демократії, зростання культурного рівня населення позначаються на розвитку педагогічної науки. Відбувається її збагачення новими поняттями. Тому важливим є їх своєчасне доведення до відома освітян. Педагогічна деонтологія – це система наукових знань про норми професійної поведінки педагога, про етичні, естетичні, суспільні, правові, інформаційні та інші вимоги, що визначають специфіку професійного спілкування, співвідношення педагогічної науки з освітянською практикою. Відповідно, наукові знання з педагогічної деонтології мають бути доведені до студентів-майбутніх педагогів.

Навчання студентів у вищому навчальному закладі здійснюється за освітньою (освітньо-професійною чи освітньо-науковою) програмою, яка,

згідно Закону України «Про вищу освіту» [1], є системою освітніх компонентів на відповідному рівні вищої освіти в межах спеціальності, що визначає вимоги до рівня освіти осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою, перелік навчальних дисциплін і логічну послідовність їх вивчення, кількість кредитів ЄКТС, необхідних для виконання цієї програми, а також очікувані результати навчання (компетентності), якими повинен оволодіти здобувач відповідного ступеня вищої освіти. За умови відсутності у змісті програм навчальних дисциплін тем, і взагалі питань, пов'язаних з деонтологією, деонтологічні знання, уміння і навички студенти можуть отримати під час вивчення спеціального курсу «Педагогічна деонтологія».

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Проблема деонтології, деонтологічної підготовки фахівців є предметом наукових досліджень багатьох вчених: юристів (В. Горшенюв, В. Комаров, О. Скакун, С. Сливка, Є. Шмоткін), медиків (А. Білібін, Е. Вагнер, А. Кемпбелл, Л. Лещинський, М. Петров), педагогів (М. Васильєва, Г. Караханова, К. Левітан, Л. Хоружа), психологів (І. Бех, О. Веселова, С. Максименко) та ін. Різні аспекти деонтологічної підготовки педагогів розкриваються в роботах Т. Карпової, Г. Полякової, Н. Теличко та ін. Проте недостатньо дослідженими залишаються питання методів та засобів надання студентам теоретичних знань з деонтології та шляхів їх практичного застосування.

Метою статті є дослідження доцільності викладання для студентів (майбутніх педагогів) спеціального курсу «Педагогічна деонтологія» та визначення його змісту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відомо, що «деонтологія» грецького походження (deontos – «належне», і logos – «вчення»), що перекладається як наука про належне. Таким терміном інколи позначають розділ етики, в якому вивчаються проблеми обов'язку людини, сфера належного (того, що повинно бути), всі форми моральних вимог до життєдіяльності людей та відносин між ними [2]. Витоком педагогічної

деонтології є етика: обов'язок особи поводитися адекватно соціальним законам встановлюється через мораль. Адже з давніх-давен вчителя поважали в народі. Вчитель у різні часи розвитку суспільства був уособленням мудрості, добра, справедливості, честі, порядності.

Педагогічна деонтологія як наука є: по-перше, суспільною наукою, оскільки вивчає діяльність педагога в суспільстві, його взаємодію з вихованцями, які представляють різні соціальні групи, слугує меті налагодження відносин між ними; по-друге, антропологічно орієнтованою, гуманістичною наукою, що ставить у центр розгляду особу педагога, а також розкриває вплив професійної діяльності на психіку особи, її моральні якості, естетичні смаки. Антропологічна спрямованість деонтології виражається в тому, що вона формує систему вимог, які пред'являються до педагога як: високоорганізованого індивіда (психологічна структура); спеціаліста (професійний зміст); носія високих моральних принципів (етична основа); володаря стійких естетичних смаків (розуміння прекрасного) [3, с. 13].

Слід зазначити, що в педагогічній літературі немає єдності у визначенні поняття педагогічної деонтології. Це збагачує її зміст, створює можливості для удосконалення дефініції. Так, М. Васильєва вважає, що проблеми, які досліджуються деонтологією, є актуальними вже через те, що люди співіснують у певному суспільстві і тому мусять дотримуватися визначених норм. Дослідниця розкриває передумови виділення в структурі професійної етики такого її складника як професійна деонтологія, оскільки особливого значення дотримання певних норм набуває при виконанні професійного обов'язку представниками професійних груп. Професійна етика деяких професій принципово відрізняється від етики більшості інших професій своїм деонтологічним характером: норми моралі через свій аксіологічний характер не є обов'язковими, надають право широкого вибору і санкціонуються винятково суспільною думкою, однак щодо вимог, які висувуються до юристів, медиків, педагогів, військовослужбовців, фахівців деяких інших професій, що працюють в умовах ризику чи пов'язаних із здоров'ям і життям людини, набувають

обов'язкового характеру і забезпечуються адміністративними або юридичними санкціями [4, с. 14].

Педагогічна деонтологія визначається М. Васильєвою, з одного боку, як вид професійної деонтології, а, з іншого, – як розділ педагогічної науки, що становить собою узагальнену систему принципів, норм, вимог, яким має відповідати поведінка педагога в умовах професійної діяльності. Обґрунтовано, що педагогічна деонтологія включає систему вимог професійного та особистісного порядку, висвітлює етичний бік поведінки педагога з позицій належного [4, с. 15]. Деонтологічна підготовка педагога характеризується як цілеспрямований керований процес, який забезпечує деонтологічну компетентність, сформованість особистісно значущих якостей, необхідних для здійснення нормативної професійної поведінки в педагогічній діяльності [4, с. 19].

Водночас, на думку Г. Полякової, деонтологічна підготовка науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації в аспірантурі – це спеціально організований освітньо-виховний процес, що супроводжує їхнє професійне становлення як етикопоінформованих, морально зрілих, соціально відповідальних та гуманістично діючих фахівців на підставі усвідомлення нормативних й морально-етичних вимог, опанування деонтологічних способів поведінки у сфері науково-дослідницької діяльності і науково-педагогічного співтовариства, додержання настанов професійного обов'язку і честі. Сутність і специфіку деонтологічної підготовки науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації в аспірантурі, спрямованої на формуванні в них деонтологічної культури, зумовлюють такі складові означеного процесу, як-от: мотиваційно-цільова; організаційна; концептуальна; стратегічна; змістовно-технологічна [5, с. 198].

Вивчення наукових праць дає підстави стверджувати, що деонтологічна підготовка студентів-педагогів – це багатоаспектний цілеспрямований процес набуття деонтологічних знань, умінь і навичок шляхом розширення спектру

виховного впливу освітнього процесу на формування норм професійної поведінки.

У ході експериментального навчання ми намагалися забезпечити реалізацію завдань деонтологічної підготовки студентів на основі вивчення ними спеціального курсу «Педагогічна деонтологія». Спецкурс розрахований на 46 год., з яких 22 год. – аудиторні заняття. Із них 12 год. – лекції, 2 год – індивідуальні заняття, 6 год. – тренінг розвитку деонтологічної активності, 2 год. – тестовий контроль отриманих знань.

Метою спецкурсу є вироблення у студентів інтересу до проблеми деонтологічної підготовки; вивчення теоретичних та методичних засад деонтологічних аспектів майбутньої професійної діяльності вчителя, формування розуміння значущості кожного компоненту деонтологічної підготовки, а також озброєння знаннями особливостей їх формування; формування у студентів професійних якостей, ознайомлення їх з сучасними підходами до педагогічної діяльності, надання можливості глибше усвідомити сутність майбутньої професії та відчуті її специфіку, а це в кінцевому рахунку має сприяти формуванню професійної свідомості та професійного світогляду.

При розробленні програми спецкурсу «Педагогічна деонтологія» ми враховували, що професійна діяльність педагога ґрунтується на верховенстві загальнолюдських і духовних принципів. При її виконанні педагог виступає носієм обов'язків стосовно: тих, кого навчає; батьків; колег; суспільства в цілому [4, с. 417]. Саме тому до змісту спецкурсу були включені такі теми:

Поняття деонтології. Історичні аспекти становлення. Визначення, зміст та структура;

Деонтологічні принципи професійної поведінки педагога. Ознайомлення з деонтологічним кодексом педагога;

Культура поведінки. Деонтологічна культура педагога. Деонтологічна компетентність педагога. Участь педагога у громадському житті;

Повага до професії педагога. Взаємини між педагогами. Ділові стосунки з представниками інших спеціальностей. Взаємини між педагогом та батьками учня. Зобов'язання педагога щодо учня.

Для проведення тестового контролю ми використовували діагностичний тест для перевірки рівня засвоєних деонтологічних знань, запропонований М. Васильєвою [4, с. 429]. Так, наприклад, завдання репродуктивного рівня:

1. Погодьтеся або ні з таким визначенням:

а) Деонтологія – це науку про цінності.

б) Засновником деонтології є І. Кант, якому належить визначення «категоричного імперативу обов'язку».

в) Поведінка педагога є нормативною.

2. Впишіть категорію педагогічної деонтології:

Потреба, впевненість в необхідності додержуватися визначеної поведінки в взаємозв'язках з учасниками педагогічного процесу на основі системи моральних вимог, визнання обов'язків перед професією та суспільством – .....

3. До основних категорій педагогічної деонтології відносяться обов'язок та відповідальність педагога.

4. До нормативних документів деонтологічного характеру відносяться:

Конвенція про права дитини, Закон про освіту, Статут школи, Правила поведінки в загальноосвітньому закладі....

Завдання реконструктивного рівня:

1. Дайте визначення деонтологічним принципам поведінки педагога

2. Визначте поняття педагогічної деонтології:

педагогічна відповідальність – це .....

педагогічний обов'язок – це.....

3. Дайте визначення поняттям «педагогічна ситуація», «складна педагогічна ситуації» в професійній діяльності педагога з позицій педагогічної деонтології.

4. Охарактеризуйте стилі вирішення конфліктної ситуації.

5. Наведіть класифікацію документів деонтологічного характеру.

Завдання творчого характеру.

1. Позначте схематично зв'язки між науками та галузями наук:

Етична наука, Професійна етика;

Аксіологія, Право;

Деонтологія, Педагогіка.

2. Охарактеризуйте суб'єктивний та об'єктивний аспект відповідальності педагога.

3. Позначте різницю між обов'язком педагога та його зобов'язаннями.

4. Деонтологічна компетентність педагога – це....

5. Визначте тип прийняття рішення педагогом в ситуації морального вибору.

При вивченні спецкурсу студентам пропонувалось самостійно виконати творчі завдання: розробити проект деонтологічної підготовки студентів у процесі позакласної роботи; розробити критерії сформованості деонтологічної компетентності; розробити власну методику визначення стану сформованості деонтологічної компетентності студентів-майбутніх педагогів. Виконання наведених завдань відіграло неабияку роль у розвитку стратегічного мислення студентів. А воно, як зауважує В. Бабич, є доцільним ще й тому, що наявна у майбутнього педагога здатність тонко перемагати в будь-яких ситуаціях сприятиме посиленню поваги з боку підлітка до свого вчителя, що, у свою чергу, спонукатиме до власних перемог у своєму житті [6, с. 258].

Підводячи підсумки зауважимо, що підбір змісту, форм, методів, методичних прийомів деонтологічної підготовки студентів під час вивчення ними спецкурсу «Педагогічна деонтологія» відбувався таким чином, щоб впливати на всі види деонтологічної підготовки (етичну, естетичну, психологічну, національну, предметну). Так, наприклад, національна підготовка студентів здійснювалась у таких формах: круглі столи, науково-практичні студентські конференції (розвиток національної свідомості і культури); лекції, конкурси, змагання, подорожі (засвоєння знань з історії, культури, права); заходи позанавчальної роботи, акції, фестивалі (залучення

студентів до суспільної діяльності національного спрямування). Етична підготовка здійснювалась у таких формах: соціальні акції, волонтерські заходи (розвиток етичної культури); круглі столи, тренінги (розвиток моральних якостей); лекції, фестивалі, свята за участю членів сімей (розвиток мотивації до саморозвитку). Причому, слід зауважити, що вибір методичних прийомів залежав від багатьох факторів: факультет навчання (фізико-математичний, філологічний, історичний, фізкультурний, тощо), переважаюча стать серед представників групи (чоловіча, жіноча); початковий рівень деонтологічної підготовки студентів групи; тематика заняття, тощо.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Отже, аналіз результатів проведеного експерименту дозволив зробити висновки про ефективність запропонованого спецкурсу щодо його впливу на сформованість деонтологічної компетентності студентів. Найкращі результати в рівнях сформованості деонтологічної компетентності було виявлено у студентів експериментальної групи, де здійснювалась практична і теоретична цілеспрямована організація деонтологічної підготовки, чому сприяв розроблений спецкурс «Педагогічної деонтології». Цілком очевидною є доцільність його використання з метою деонтологічної підготовки студентів. Перспективу подальших наукових пошуків становить детальне дослідження новітніх технологій, методів та прийомів, які краще застосовувати для реалізації змісту професійної підготовки студентів загалом, і зокрема деонтологічної підготовки.

Список використаної літератури

1. Про вищу освіту [Електронний ресурс] : Закон України від 01 липня 2014 р. № 1556-VII. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов.ред. В.Т.Бусел. – К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. – 1440 с.
3. Скакун, О. Ф. Юридична деонтологія : підручник. Перек. з рос. – Харків: Еспада, 2008. – 400 с.

4. Васильєва, М. П. Теоретичні основи деонтологічної підготовки педагога : автореф. ... дис. д.п.н. 13.00.04 / Х., 2003. – 40 с.

5. Полякова, Г. П. Деонтологічна підготовка науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації в аспірантурі [Текст] : дис. ... канд. пед. наук, спец.: 13.00.04 - теорія і методика професійної освіти / Г. П. Полякова. – Кіровоград : Кіровоградський держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка, 2011. – 311 с.

6. Бабич, В. І. Професійна підготовка майбутніх учителів до виховання соціально здорових підлітків: теорія і практика : монографія / В. І. Бабич. – Луганськ : Вид-во ТОВ «Щедра садиба плюс», 2015. – 488 с.

Рецензент – доктор педагогічних наук, доцент Мірошніченко В. І.

Стаття надійшла до редакції 12.02.2016

Максютов А. А. Деонтологическими подготовка студентов в процессе изучения спецкурса «Педагогическая деонтология»

В статье освещается целесообразность преподавания для студентов (будущих педагогов) специального курса “Педагогическая деонтология” и определяется его содержание.

Проводится краткий анализ понятия педагогическая деонтология и деонтологическая подготовка. Деонтологическая подготовка студентов-педагогов определяется как многообразный целенаправленный процесс приобретения деонтологических знаний, умений и навыков путем расширения спектра воспитательного воздействия образовательного процесса на формирование норм профессионального поведения. Автор приходит к выводу об эффективности предложенного спецкурса в плане его влияния на сформированность деонтологической компетентности студентов.

Ключевые слова: *деонтология, педагогическая деонтология, деонтологическая подготовка, студенты, будущие педагоги, специальный курс.*

Maksyutov A. O. Ethical training of students in the study course «Teaching ethics»

In the article the expediency of teaching for students (future teachers) special course “Teaching ethics” and determined its content. During the pilot study attempts to ensure the implementation of tasks deontological training of students by studying their special course.

The purpose of the special course is to develop the students' interest in the problem deontological training; study of theoretical and methodological foundations deontological aspects of future careers teacher, forming an understanding of the importance of each component deontological training and arming knowledge of their formation; formation of students' professional skills, familiarize them with modern

approaches to educational activities, enabling more aware of the nature of future profession and experience its specifics, and this ultimately has a professional promote awareness and professional outlook.

A brief analysis of the concept of teaching ethics and deontological training. Ethical training of students-teachers is defined as a multidimensional process focused deontological acquisition of knowledge and skills through expansion of the educational process of educational influence on the formation of rules of professional conduct.

The author concludes that the effectiveness of the proposed special course for its impact on the formation of deontological competence of students.

The author notes that the selection of content, forms, methods, teaching methods deontological training of students during their study course “Teaching ethics” occurred so as to influence all kinds of deontological training (ethical, aesthetic, psychological, national, subject).

Keywords: *ethics, teaching ethics, ethical education, students, future teachers, special course.*